

перетягнути роль громадянина в сфері публічного управління; вдосконалити зміст та підвищувати ефективність механізму гарантування і захисту прав, свобод та законних інтересів фізичних осіб.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України // ВВР України. –1996. –№ 30. –Ст.141.
2. Права громадян у сфері виконавчої влади: адміністративно-правове забезпечення реалізації та захисту /За заг. ред. В.Б. Авер'янова. –К.: Наукова думка, 2007.
3. Ямпольская Ц.А. О субъективных правах советских граждан и их гарантиях // Вопросы советского государственного права. –М., 1959. –С.145-226.
4. Советское административное право. Общая часть /Под ред. Ю.М. Козлова. –М.: Госюриздат, 1962. –302 с.
5. Административное право: Учебник /Под ред. А.Е. Лунова. –М., 1967. –604 с.
6. Петров Г.И. Административная правосубъектность

граждан СССР // Известия вузов. Правоведение. –1975. –№ 1. –С.24-31.

7. Клопиченко А.П. Советское административное право. Часть общая. –К., 1975. –264 с.
8. Новослов В.И. Правовое положение граждан в советском государственном управлении. –Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, 1976. –217 с.
9. Советское административное право: Учебник /Под ред. А.П. Коренева. –М.: Юрид. лит., 1986. –400 с.
10. Пахомов І.М. Радянське адміністративне право. Загальна частина: Підручник. –Львів, 1962. –295 с.
11. Матузов Н.И. Субъективные права граждан СССР: Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. –Л., 1964. –22 с.
12. Советское административное право /Под ред. В.М. Манохина. –М.: "Юрид. лит.", 1977. –544 с.
13. Гражданин и аппарат управления в СССР. –М.: Изд-во "Наука", 1982. –270 с.

Надійшла до редколегії 31.12.2007

ГРИЦЕНКО И.С. НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ИССЛЕДОВАНИЯ СТАТУСА ФИЗИЧЕСКОГО ЛИЦА КАК СУБЪЕКТА АДМИНИСТРАТИВНОГО ПРАВА В СОВЕТСКОЙ НАУЧНОЙ ЛИТЕРАТУРЕ

Выявлены основные направления исследования советскими учеными-административистами статуса физического лица как субъекта административного права с целью дальнейшего внедрения накопленного положительного опыта к содержанию современных административно-правовых концепций.

***

GRITSENKO I.S. SOME ASPECTS OF RESEARCH OF THE STATUS PHYSICAL PERSONS AS SUBJECT OF ADMINISTRATIVE LAW IN THE SOVIET SCIENTIFIC LITERATURE

The basic directions of research by the Soviet scientists-administrative of the status of the physical person as subject of administrative law are found out with the purpose of the further introduction of the saved up positive experience to the maintenance of modern administrative-legal concepts.

А.О. ДАНИЛЕВСЬКИЙ

Луганський державний університет внутрішніх справ ім. Е.О. Дідорепка

УДК 343.326:341.4

ДЕРЖАВА ЯК СУБ'ЄКТ МАТЕРІАЛЬНОГО, ОРГАНІЗАЦІЙНОГО ЧИ ІНШОГО СПРІЯННЯ СТВОРЕННЮ АБО ДІЯЛЬНОСТІ ТЕРОРИСТИЧНОЇ ГРУПИ ЧИ ТЕРОРИСТИЧНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ¹

Розглядається держава як суб'єкт матеріального, організаційного чи іншого сприяння створенню або діяльності терористичної групи чи терористичної організації. Аналізується юридична природа відповідальності, яку несе держава за вчинення таких дій.

Зростаюча кількість терористичних атак у всьому світі, розширення сфер впливу терористичних угруповань обумовили необхідність об'єднання зусиль всіх держав для

протидії тероризму і встановлення відповідальності не тільки за безпосереднє вчинення терористичних актів, але й за сприяння організованим терористичним групам чи терористичним організаціям. При цьому суб'єктами відповідальності за такі дії виступають не лише фізичні особи, але й юридичні особи, окремі держави. На обов'язок дер-

¹ Первинна рекомендація з напрямку досліджень: канд. юрид. наук Звіряка В.А. (ЛДУВС ім. Е.О. Дідорепка)

жав утримуватися від таких дій і встановлення відповідальності за них вказується у багатьох міжнародних нормативно-правових актах, зокрема: Декларації про заходи з ліквідації міжнародного тероризму (затвердженої Резолюцією 49/60 Генеральної Асамблеї ООН від 9.12.1994 року; Резолюції 51/210 Генеральної Асамблеї ООН "Декларація, що доповнює Декларацію про заходи щодо ліквідації міжнародного тероризму 1994 року"; Міжнародній конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму; Конвенції Ради Європи про запобігання тероризму тощо.

З кримінально-правових і кримінологічних позицій вивчення тероризму та терористичних злочинів присвятили свої роботи такі автори, як: П.В. Агапов, В.Ф. Антипенко, В.О. Глушков, С.У. Дикаєв, А.І. Долгова, С.О. Допилка, В.П. Ємельянов, М.П. Кіреєв, В.С. Комісаров, В.А. Ліпкан, В.В. Лунєєв, В.В. Мальцев, Г.М. Мінковський, С.М. Мохончук, Л.В. Новикова, В.Є. Петрищев, М.В. Семикін, В.В. Устінов, В.П. Шишов, та інші вітчизняні та зарубіжні автори. Проте в їх роботах недостатня увага приділяється розгляду питання про суб'єкт матеріального, організаційного чи іншого сприяння створенню або діяльності терористичної групи чи терористичної організації. Дана стаття присвячена розгляду питання про державу як суб'єкта таких дій. Новизна роботи полягає в здійсненому аналізі держави як суб'єкта матеріального, організаційного чи іншого сприяння створенню або діяльності терористичної групи чи терористичної організації; виявленні юридичної природи відповідальності держави за такі дії.

При розгляді даного питання необхідно чітко розмежовувати поняття "суб'єкт кримінальної відповідальності", "суб'єкт міжнародно-правової відповідальності" та "суб'єкт відповідальності за міжнародний злочин".

Під суб'єктом кримінальної відповідальності розуміється особа, яка притягається до відповідальності за вчинення діяння, що визнається злочином за національним законодавством конкретної держави. Згідно частини 1 статті 18 Кримінального кодексу України суб'єктом злочину є фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого відповідно до цього Кодексу може наставати кримінальна відповідальність. В деяких країнах, наприклад, у США, Великобританії, Австралії, Канаді, Голландії, Данії, Франції, Молдові поряд з фізичними кримінальній відповідальності підлягають і юридичні особи.

Суб'єктом міжнародно-правової відповідальності є особа, яка притягається до відповідальності за правопорушення згідно норм міжнародного публічного права. Таким суб'єктом можуть бути лише держави.

Під суб'єктом відповідальності за міжнародний злочин розуміється особа, яка притягається до відповідальності за вчинення діяння, що визнається міжнародним злочином і відноситься до підсудності Міжнародного кримінального суду. Суб'єктами такої відповідальності можуть бути лише фізичні особи. На сьогоднішній день тероризм не відноситься до міжнародних злочинів. Але більшість авторів наголошують на необхідності віднесення міжнародного тероризму до переліку міжнародних злочинів. Це дозволило уникнути політики "подвійних стандартів", оскільки такі злочини розглядатимуться Міжнародним кримінальним судом. Зокрема, на необхідності віднесення міжнародного тероризму до міжнародних злочинів наполягають М.Н. Іманов та А.А. Рабаданова [1, с.7-9], В. Антипенко [2, с.146-147], Л.В. Іногамова-Хегай [3, с.144] та інші.

Іноді в літературі можна зустріти таке висловлювання, як "відповідальність держави за вчинення міжнародного злочину" [3, 4]. Чи означає це, що держава може бути суб'єктом злочину і притягатиметься до кримінальної відповідальності?

В.П. Панов під міжнародними злочинами пропонує розуміти особливо небезпечні для людства порушення принципів і норм міжнародного права, що є визначними для забезпечення миру, захисту особистості та життя важливих інтересів міжнародної спільноти в цілому. Поряд з державами, які несуть за ці злочини міжнародну політичну і матеріальну відповідальність, їх суб'єктами стають керівники держав, службові особи та інші виконавці злочинної діяльності. "Міжнародні кримінальні злочини", "кримінальні злочини міжнародного характеру", "міжнародні злочини кримінального характеру", "конвенційні злочини" – всі ці терміни є синонімами. Всі вони відносяться до загальнокримінальних злочинів, ускладнених "іноземним елементом" [4]. З таким розумінням важко погодитись. Викликає незгоду, перш за все, поділ злочинів на кримінальні і некримінальні. Такий поділ протирічить самій природі злочину, який за своєю суттю є кримінально караним правопорушенням. Тому висловлювання на кшталт "кримінальний злочин" є тавтологією, а "некримінальний злочин" – нелогічним.

Іногамова-Хегай зазначає, що міжнародне кримінальне право включає дві групи злочинів: міжнародні злочини або злочини проти миру та безпеки людства а також злочини міжнародного характеру або конвенційні злочини. За міжнародні злочини можливе одночасне притягнення до кримінальної відповідальності фізичної особи і держави до міжнародно-правової відповідальності. Держава може бути суб'єктом виключно злочинів проти миру та безпеки людства. Згідно доктрини міжнародного кримінального права держава не може бути суб'єктом злочинів міжнародного характеру [3, с.132-134].

Іншої позиції дотримується В.П. Ємельянов. Він відмічає, що коли мова йде про міжнародно-правову відповідальність держав, до порушення норм міжнародного права доцільно застосовувати терміни "правопорушення" або "делікт", а не "злочин", яке відбиває явище іншої сфери суспільного життя. Інкримінувати злочин державі неможливо, оскільки вона не є суб'єктом злочину, не може бути притягнута до кримінальної відповідальності і не може відбувати призначеного судом кримінального покарання. До держави можуть бути застосовані санкції за діяння, що порушує міжнародний правопорядок, але це діяння не може бути порівняне зі злочином, як явищем зовсім іншого порядку, а санкції не можуть бути порівняні з кримінальним покаранням [5, с.226]. З таким твердженням важко погодитись. Дійсно, важко порівняти злочин у розумінні національного законодавства, і злочин, як найбільш небезпечне порушення норм міжнародного права, а кримінальне покарання – з санкціями, що застосовуються до держав – але чи означає це, що поняття "держава як суб'єкт злочину" не має права на життя?

В міжнародному законодавстві поняття "злочин" застосовується до найбільш небезпечних порушень міжнародного кримінального законодавства. Ця ознака відповідає ознаці суспільної небезпечності злочину у національному законодавстві. Наявна у міжнародного злочину і ознака протиправності. Є і певний перелік суб'єктів тако-

го злочину – фізичні та юридичні особи, а також держави. Єдина ознака, притаманна злочину у розумінні національного законодавства, яку важко сформулювати щодо міжнародного злочину, вчиненого державою, – це винність. Ця ознака щодо відповідальності держави має свою специфіку, дещо схожу на формулювання винності юридичних осіб у законодавстві деяких країн, але це не означає, що вона зовсім відсутня. Той факт, що характер відповідальності держави за вчинення такого злочину дещо відрізняється від характеру відповідальності фізичної особи за національним законодавством, на нашу думку, ще не означає, що держава не може бути суб'єктом міжнародного злочину.

На відмінність відповідальності суб'єктів міжнародного права та фізичних осіб вказує і Д.Б. Левін. Він зазначає, що суб'єктами правовідносин, що випливають з випадку міжнародно-правової відповідальності, є і можуть бути держави та інші суб'єкти міжнародного права. Суб'єктами також можуть бути фізичні особи, які вчинили злочин проти людства. Отже, міжнародно-правова відповідальність фізичних осіб, що вчинили злочини проти людства, полягає у кримінальній відповідальності особливого ґатунку, що випливає з норм міжнародного права (хоч у ряді випадків вона одночасно передбачається і нормами національного права) і за своєю юридичною природою принципово відрізняється від відповідальності, яку можуть нести суб'єкти міжнародного права [6, с.40].

Велику увагу питанню відповідальності держави за міжнародний злочин приділяє І.І. Лукашук. Аналізуючи зміст міжнародної відповідальності держави, він зазначає, що основною помилкою теоретиків є те, що вони підходять до аналізу міжнародної відповідальності зі стандартами внутрішнього права. Одні намагаються розглядати всю міжнародну відповідальність держави як цивільно-правову, інші – виокремлюють особливий вид відповідальності і називають її кримінально-правовою.

Однак, хоча міжнародна відповідальність нагадує цивільно-правову, оскільки мова йде про правовідносини між рівними суб'єктами, відносини між державами носять не приватноправовий, а публічно-правовий характер. Публічно-правовою є міжнародна відповідальність держави.

Не є міжнародна відповідальність і кримінально-правовою, оскільки відсутня наддержавна влада, спроможна карати держави. Тому і в майбутньому міжнародна відповідальність не може бути криміналізована. Міжнародна відповідальність носить характер *sui generis*, а не цивільний чи кримінальний, і повинна розглядатись як особливий інститут зі своєю специфікою [7, с.246-247].

З наведеною думкою можна погодись. Дійсно, відносини між державами мають свою специфіку і до них досить важко, а іноді зовсім неможливо застосовувати стандарти та принципи внутрішнього законодавства. Дискусійним, проте, залишається положення про неможливість криміналізації міжнародної відповідальності держав в майбутньому. В сучасних умовах глобалізації, об'єднання держав із створенням різноманітних наддержавних органів, активізації діяльності міжнародних організацій, повернення до питання про характер міжнародної відповідальності держав в майбутньому видається цілком ймовірним. Про таку тенденцію свідчить також вступ у дію Римського статуту, який регламентує діяльність Міжнародного кримінального суду а також прийняття Конституції

Європейського союзу. Все частіше піднімається питання про створення Міжнародного кримінального кодексу. До того ж правове регулювання відносин між державами створювалось також з урахуванням досвіду внутрішнього законодавства країн. Якщо застосовуються на міжнародному рівні принципи цивільного права, чому не припустити, що принципи і норми кримінального права можуть бути перенесені на міжнародні відносини. В багатьох країнах напрацьований досвід кримінальної відповідальності юридичних осіб. Ці ж норми можуть бути застосовані і до держав, оскільки останні можна розглядати як певний різновид юридичної особи.

На необхідність притягнення до відповідальності держави за терористичну діяльність вказує і В. Антипенко. Він зазначає, що ефективність міжнародного антитерористичного права значно зростає, коли його активним фігурантом буде держава як основний суб'єкт міжнародного права взагалі. При цьому йдеться про конкретний сукупний суб'єкт тероризму, в якому поняття сукупності охоплювало би й державу (держави), що посягнула чи проігнорувала принципи та норми міжнародного права націй на самовизначення, державність, національну чи територіальну цілісність, а також і державу (держави), яка організовує чи матеріально підтримує зворотні дії у формі терористичних актів. Нарешті, зазначений сукупний об'єкт має охоплювати фізичних та юридичних осіб, причетних до реалізації цілей тієї чи іншої сторони. Фізичні особи, винні у вчиненні державою терористичної акції, як міжнародного злочину, повинні нести міжнародну кримінальну відповідальність [2, с.146-147].

Таким чином, держава може бути суб'єктом сприяння організованій терористичній групі чи терористичній організації, але не відноситься до суб'єктів кримінальної відповідальності за цей злочин. У разі вчинення окремою державою таких дій, вона може бути притягнена до міжнародно-правової відповідальності, що не носить кримінального характеру. Проте питання про можливість встановлення кримінальної відповідальності держави в майбутньому залишається відкритим.

ЛІТЕРАТУРА

1. Иманов М.Н., Рабаданова А.А. Международный терроризм и Международный уголовный суд // Актуальные вопросы истории и теории государства и права. – 2005. – № 1. – С.7-9.
2. Антипенко В. Визначення відповідальності за тероризм // Право України. – 2003. – № 5. – С.145-148.
3. Ишюгамова-Хегай Л.В. Международное уголовное право. – СПб.: Изд-во «Юридический центр Пресс», 2003. – 495 с.
4. Панов В.П. Международные уголовные преступления: Учеб. пособие. – М.: Инфра-М, 1997. – 320 с.
5. Емельянов В.П. Терроризм и преступления с признаками терроризирования. – СПб.: ЮЦП, 2002. – 291 с.
6. Левин Д.Б. Ответственность государств в современном международном праве. – М.: Изд-во "Международные отношения", 1966. – 152 с.
7. Лукашук И.И. Право международной ответственности. – М.: Волтерс Клувер, 2004. – 432 с.

Надійшла до редакції 16.11.2007

ДАНИЛЕВСКИЙ А.А. ГОСУДАРСТВО КАК СУБЪЕКТ МАТЕРИАЛЬНОГО, ОРГАНИЗАЦИОННОГО ИЛИ ИНОГО СОДЕЙСТВИЯ СОЗДАНИЮ ИЛИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ТЕРРОРИСТИЧЕСКОЙ ГРУППЫ ИЛИ ТЕРРОРИСТИЧЕСКОЙ ОРГАНИЗАЦИИ

Рассматривается государство как субъект материального, организационного или иного содействия созданию или деятельности террористической группы или террористической организации. Анализируется юридическая природа ответственности, которую несет государство за совершение таких действий.

***

DANILEVSKY A.A. A STATE AS A SUBJECT OF MATERIAL, ORGANIZATIONAL, OR OTHER ASSISTANCE TO CREATION OR ACTIVITIES OF A TERRORIST GROUP OR A TERRORIST ORGANIZATION

A state as the subject of material, organizational or other ways of assistance to creation or activities of a terrorist group or a terrorist organization is considered. The legal nature of the responsibility which the state takes for such actions is analyzed.

О.В. ДАЩЕНКО*Запорізький інститут державного та муніципального управління*

УДК 343.265:347.641

**ЮРИДИЧНИЙ АНАЛІЗ УМОВНО-ДОСТРОКОВОГО
ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ ЗА ЗЛОЧИНИ,
ВЧИНЕНІ НЕПОВНОЛІТНІМИ¹**

Розглянуті особливості правозастосовної діяльності щодо умовно-дostroкового звільнення неповнолітніх від відбування покарання.

Правильне й точне визначення головних понять та інститутів у юридичних науках, в т.ч. кримінальному праві, має особливо велике значення. Погоджуючись із цим твердженням, вважаємо, що безпосередньому зверненню до характеристики юридичного змісту умовно-дostroкового звільнення від відбування покарання неповнолітніх за КК України повинні передувати визначення суттєвих ознак, які характеризують умовно-дostroкове звільнення від відбування покарання як кримінально-правовий захід. Це міркування зумовлюється тією обставиною, що предметом даного дослідження виступає лише окремий, спеціальний вид умовно-дostroкового звільнення від відбування покарання, який розповсюджується на певну групу (клас, категорію) засуджених.

У роботах таких авторів як В.М. Бурдіні, Л. Кузнецова, А.А. Горшенін, А.Ю. Кизилова, Ю.В., а у навчальній літературі та науково-практичних коментарях до КК України Ю.В. Бауліним, О.О. Дуровим, В.О. Навроцьким, А.О. Пінаєвим, С.С. Яценко розглядаються питання умовно-дostroкового звільнення від відбування покарання неповнолітніх.

Між тим, як погляд на умовно-дostroкове звільнення як на процес і результат, дозволяє дещо в іншому, аніж традиційний, ракурсі, побачити ті юридично значущі елементи, з яких утворюється цей вид звільнення від відбу-

вання покарання. Процес умовно-дostroкового звільнення від відбування покарання, передбаченого ст.107 КК, на нашу думку, містить розвиток правовідносин через послідовну зміну наступних етапів: 1) етап відбування засудженим певної частини покарання, призначеного за вчинений у неповнолітньому віці злочин, під час якої він власною поведінкою повинен довести своє виправлення; 2) етап розгляду державними органами питання про умовно-дostroкове звільнення від покарання і ухвалення рішення про звільнення особи від відбування тієї частини покарання, яка лишилася; 3) етап перевірки достовірності висновків про позитивний результат (виправлення засудженого), досягнутий під час виконання покарання шляхом зобов'язання звільненої особи не вчинити нового злочину протягом часу, який дорівнює тривалості не відбутої частини покарання. Утримання засудженого від нового злочину забезпечується загрозою застосування тієї частини покарання, що лишилася не відбутою шляхом приєднання її повністю або частково до покарання, призначеного за новий злочин. Слід зазначити, що на цьому етапі дослідники проблем умовно-дostroкового звільнення, як правило, зупиняються. Але, на нашу думку, в цьому процесі необхідно підкреслити існування ще однієї, завершальної стадії, якою є набрання звільненням від відбування покарання остаточного характеру. Ця стадія реалізується лише в той день, коли повинен був закінчитися терміп відбування покарання, призначеного обвинувальним вироком суду, за умови, що дostroково звільнений протягом цього часу

¹ Первинна рекомендація з напрямку досліджень: докт. юрид. наук Трубников В.М. (ХНУВС).